

докторант СТОЯН КИРОВ
КОЛЕЖ ПО ТУРИЗЪМ, БЛАГОЕВГРАД

ТУРИЗЪМ ЗА ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ

TOURISM FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

PhD Student STOYAN KIROV
COLLEGE OF TOURISM, BLAGOEVGRAD

Abstract: Today people with disabilities represent over 15% of the EU population. Not enough is done for them and issues related to their free time are hardly raised and even more, few believe that people with disabilities can be active. Tourism can be very useful as a method of social rehabilitation.

Key words: tourism, people with disabilities, social model, open environment.

Въведение

Увреждането е социален феномен, който не може да бъде избегнат от нито едно общество и всяка държава в съответствие с нивото на своето развитие, приоритетите и възможностите си, формира социални и икономически политики за хората с увреждания.

Член 26 от Хартата за основните права на ЕС признава правото на хората с увреждания да "се ползват от мерки, които осигуряват тяхната автономност, социалната и професионалната им интеграция и участието им в живота на общността". Хората с увреждания днес представляват над 15% от населението на ЕС.

В нашата държава за хората с увреждания не се прави достатъчно и почти не се поставят въпроси свързани с тяхното свободно време и дори нещо повече, малцина вярват, че хората с увреждания могат да бъдат активни. Туризмът може да бъде много полезен като метод за социална рехабилитация. Може да се предявят претенции към институциите, че обръщат достатъчно внимание на хората с увреждания. В известна степен това е вярно. Въпреки това, в България се правят и много неща, които да осигурят на хората с увреждания безпрепятствено и независимо движение из града.

Повечето здрави хора не разбират защо трябва лицата с увреждания да ходят по улиците. Това не могат да разберат, не само непознати, и понякога дори близки роднини на хора с увреждания. Да допуснем, че те нямат време да мислят за психологията на хората с увреждания, но защо собствениците на хотели, магазини и други заведения все още не са осъзнали, че лицата с увреждания - това също са потенциални клиенти. Те също може да носят печалба и трябва да бъдат привлечени.

Хора с увреждания, това са лица, които имат здравословен проблем с постоянно разстройство на функциите на тялото, поради болест, последици от нараняване или дефект, който води до ограничаване на дейността и причиняване на необходимостта от неговата социална защита.

Анализ на състоянието

Хората с увреждания имат същите права като всички други граждани в Европа. Европейският съюз осъзнава, че множество въпроси, свързани с хората с увреждания, се нуждаят от особено внимание, за да могат тези хора да се възползват от правата си. Основната цел е да им се даде възможност да изпълняват гражданските си роли и отговорности и да имат същия индивидуален

избор и контрол над живота си като хора та без увреждания. Необходимо е да се осигурят равни условия на достъп и приобщаване. В този контекст достъпът до дългосрочни грижи и помощните услуги са приоритети от голямо значение. Други фактори които трябва да се вземат предвид са компенсирането на уврежданията, осигуряването на рехабилитация, свеждането до минимум на икономическите и социалните последици от уврежданията, здравните неравенства. Намаляването на социалното изключване, премахването на пречки и бариери, улесняването на мобилността и използването на информационните технологии са сред най-важните цели в тази област.

От НСИ уточняват, че данните са събрани въз основа на въпроси, зададени в съответствие със Закона за защита на личните данни, който определя като възможно събирането на лични данни по отношение на здравето само в случаите, когато лицето е дало своето съгласие за това

Присвояване на статут на "лице с увреждания" има юридическо и социално значение, тъй като то предполага някаква особена връзка с общността.

Инвалидност това е затруднение или ограничение на лице с физически, умствени, сетивни или психически увреждания.

В България е организирана широка правна и организационна помощ на хората с увреждания. Един човек, който е диагностициран с ограничения може да получи потвърждение на статут на инвалид. Този статут му позволява да получава определени помощи.

По настоящем статистиката преброява близо половин милион хора с увреждания

67 549 от хората с увреждания са в икономически активна възраст – между 16 и 64 години. От тях заети са 56 150, а 11 399 души са безработни, показва изследването.

Към 1-ви февруари 2011 г. 474 267 души у нас са с призната трайно намалена работоспособност или степен на увреждане.

От тях 9 039 са деца, а 465 228 са на 16 и повече навършени години, сочат данни на Националния статистически институт (НСИ), оповестени днес.

Сред хората с увреждания над 16-годишна възраст най-голям е делът на тези със степен на увреждане от 71 до 90% - 184 556, или 39.7%.

Хората с най-висока степен на трайно намалена работоспособност - над 90%, са 131 298, или 28.2%. Най-нисък е делът на лицата с намалена работоспособност до 50% - 38 846, или 8.3%.

Разпределението на децата с увреждания по степен на увреждане показва, че най-голям е делът на децата със степен на увреждане от 50 до 90% - 4 040, или 44.7% от децата с увреждания. За 3 035 деца, или за 33.6% е посочено наличие на степен на увреждане над 90%. До 50% степен на увреждане имат 1 964 деца, или 21.7% от децата с увреждания.

С нарастване на възрастта се увеличава броят на лицата с увреждания, отбелязват от НСИ. При децата до 16 години на всеки 1000 души 16 са с увреждания, докато сред възрастното население на 80 и повече години показателят е 237 на 1000.

67 549 от хората с увреждания са в икономически активна възраст – между 16 и 64 години. От тях заети са 56 150, а 11 399 души са безработни, показва изследването.

Първоначална оценка на достъпността на национално ниво, както и информация на европейско равнище, включително и на нормативна регулация, и насоки за развитие, ще спомогне за изготвяне на адекватна стратегия за разработване на достъпен туризъм в България, зачитаща човешките права и човешко достойнство в контекста на

политиките на ЕС.

Туризмът за хора с увреждания е разновидност на рекреативния туризъм, и е предназначен за хора с ограничени възможности. Рекреационния туризъм е движение на хора в свободното си време за почивка, за рехабилитация на физическите и ментални способности на човека. За много страни по света този вид туризъм е най-разпространения и масов.

Обикновено два са концептуалните модели на хората с увреждания. Медицинският модел разглежда увреждането като свойство присъщо на човека в резултат на заболяване, травма или друго въздействие върху здравето на човека, което изисква медицинска помощ във вид на непосредствено лечение от специалист. Инвалидността съгласно този модел изисква медицинска или друга намеса или лечение с цел за се отстрани проблема на човека.

От друга страна, социалният модел разглежда инвалидността като социален проблем, а не като свойство на човека. Съгласно социалния модел, инвалидността изисква политическа намеса, тъй като проблемът възниква поради непригодността на околната среда. Този модел изисква интеграция на хората с увреждания и адаптиране към условията на живот в обществото. Това включва създаването на т.нар. Достъпна среда, както и поддържането на мерки за насърчаване на заетостта в организациите, обучение на обществото за комуникация с хора с увреждания. Социалният модел става все по-популярен в развитите страни, и постепенно набира скорост и в България.

Част от едно анкетно проучване проведено сред туристически агенции от градове на територията на Югозападна България, организиращи туристически пътувания сочи че:

- за периода м. януари - м. ноември 2012 г. няма регистрирани хора с увреждания желаещи да предприемат туристически пътувания до дестинация извън пределите на България;

- за същия период само десет лица с увреждания са осъществили еднократни туристически пътувания в пределите на България;

- за това време четири лица с увреждания са осъществили повече от едно пътуване;

- туристически пътувания на групи съставени изцяло от хора с увреждания не са осъществявани.

Факторите, обуславящи това състояние, са много и обективни, някои от които – лошо финансово състояние на хората с увреждания; липса на подходящи превозни средства, осъществяващи туристическото пътуване, ниска заинтересованост от страна на туристическите агенции да осъществяват пътувания на такива хора и пр.

Исторически аспекти

Защитата правата на хората с увреждания е от дълго време обект на особено внимание от страна на ООН и други международни организации. Най-важният резултат на Международната година на хората с увреждания (1981) е Световната програма за действие за хората с увреждания, приета от Генералната асамблея в своята резолюция 37/52 от 3 декември 1982. година. Международната година и Световната програма за действие дават силен тласък за постигане на напредък в тази област. В хода на тяхното осъществяване се подчертава правото на хората с увреждания на равно трети ране с другите граждани и на равно подобряване на условията на живот в резултат от икономическото и социалното развитие. Освен това, за първи път, инвалидността се определя като функция от отношенията между хората с увреждания и тяхната околна среда. През 1987 г. в Стокхолм се провежда Световна среща на експертите за установяване прилагането на Световната програма за действие по отношение на лицата с увреждания в средата на „Десетилетието на хората с увреждания“

на Организацията на обединените нации. На тази среща е предложено да се разработи концепция за идентифициране на приоритетни действия в бъдеще. В основата на тази концепция трябва да бъде признаването на правата на хората с увреждания.

Възможности за развитие на туризъм за хора с увреждания

Европейските страни с развита туристическа индустрия работата с хора с увреждания, бедните хора, хора в риск, деца, на високо ниво е концепцията на семейните развлечения. Голяма работа по организацията на свободното време на хората с увреждания извършват музеи, театри и библиотеки. Благотворителен концерт, събития и представления (дори за платени събития, много културни институции предоставят безплатни билети за хора с увреждания). Основната форма на действие в тези общества са събития и пътувания през уикенда.

Единични събития за деца, чиято цел е да се помогне на децата с увреждания да намерят нови приятели. Често тези вечери се провеждат съвместно със здрави деца. Децата с увреждания, които участват в тях с мисълта за конкурс (най-вече интелектуални или когнитивни дисциплини), се научават да се чувстват по същия начин, а именно - нормално развити умствено, както и здравите деца. Единични събития за възрастни са например: да се помогне на хората с увреждания в избора на партньор и създаване на семейство; тематични дискусии и срещи с експерти (лекари, представители на свободни професии, както и представители на организации). Възможност за туристическите агенции е да ориентират част от дейността си за работа с инвалиди, насочена към:

- туристически пътувания за участие на инвалиди в обществени, социални и културни мероприятия;

- участия в реализация на програми насочени към социална рехабилитация

на инвалиди;

- поддържане чрез туристически пътувания на преки международни контакти и връзки с чуждестранни обществени организации на инвалиди с цел обмен на дейности.

Оценка на перспективите за развитие на туризма за хора с увреждания в краткосрочен и дългосрочен план

През ноември 2010 год, Брюксел еврокомисарят Вивиан Рединг обяви приемането на 10 годишна стратегия, която да насърчава равните възможности за хората с увреждания на 4-та среща на високо равнище между половете, организирана от белгийското председателство на Европейския съюз. Стратегията ще осигури рамка за действие на европейско ниво. Тя има за цел да подкрепи на политиките и действията на държавите в ЕС, и преследва общата цел за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания.

Сега са гарантирани от закона грижите за нуждите на хората с увреждания, както и все по-често се взема под внимание тази група като важен сегмент на пазара. Чрез насочване на маркетинговите дейности към хората с увреждания, туроператорите имат възможност да обслужват големия и все по-разрастващ се пазар, при изпълнение на изискванията на закона.

Съществува предположение, че хората с увреждания имат нисък "свободен" доход. Най-често това е вярно, но лицето, което ги придружава, обикновено има по-висок доход. Някои от европейските държави предприемат конкретни действия за хората с увреждания и тяхната рекреация.

Столицата на испанската провинция Каталуния, се трансформира в курорт за хора с увреждания. Адаптирани към техните нужди са градския транспорт и централните улици в Барселона. Съветът по туризъм в Барселона обръща

специално внимание на "достъпния" туризъм за хората с увреждания. Прави телството на Каталуния също полага усилия за привличане на такива хора за пълноценен и активен начин на живот. За инвалидите специално се адаптира туристическа инфраструктура, публикуват се специализирани каталози, провеждат се мепориятия, включително и спортни (Параолимпийските игри). Всички централни улици на града са оборудвани с рампи, всички автобуси са адаптирани, в хотелите има специални помещения, които са подходящи за хора с увреждания. Всяка нова станция на метрото има специално оборудване за хора с увреждания. Създаден е специален уебсайт, „Достъпен туризъм“, който съдържа цялата необходима информация за пътуване до Каталуния. Там може да се намери подробна информация за 19 дестинации, където са създадени необходимите условия за приемане на хората с ограничени физически възможности. Техническото оборудване на сайта позволява по-голямата част от лицата с увреждания (включително хора с увредено зрение), без помощ, да имат пълен достъп до информация. Расте броят на езиките, на които се работи. За сега са шест: каталунски, испански, английски, френски, италиански и немски.

Туристически орган Арона (Южна Тенерифе) пусна второ ръководство "Туризм без ограничение", предназначена за пътници с увреждания и възрастните хора (специално издание за хората, пътуващи в инвалидни колички). Ръководство, публикувано на испански, английски и немски език, дори и в първото издание е награден от правителството на Канарските острови. Представена е пълна информация за туристическите възможности в Тенерифе, пригодени за тази категория туристи, които в Европа са 50 милиона. Благодарение на специалните условия, създадени за инвалидите и възрастните

хора по плажовете на Лос Кристианос и Лас Америкас, тези места са станали първата област в Европа и втората в света за възрастните хора и хората с увреждания.

През 2003 г. в Централно управление на турист в Германия (Deutsche Zentrale für Tourismus EV) докладва за конкурса под надслов "Добре дошли на почивка - почивка със семейството си без бариери" Неговата цел - да даде допълнителен тласък за развитието на нови предложения за пътници с увреждания, особено в Германия.

Много западни страни се оценяват от гледна точка на развитието на туризма с инвалидни колички, които работят активно в тази посока.

Водещите в туризма страни са първенци и в областта на достъпния туризъм. Водещите в туризма страни (според туристите) приемат въпроса с достъпността много сериозно. В три статии от <http://www.accesstourismnz.org.nz> се показва как Франция и Германия отчитат важността на осигуряване на лесен достъп за хора с увреждания, от етична гледна точка, но и поради икономически причини. Анна Хубнер в своята статия "Как германския град подобрява достъпността, включително и за гостите си" описва как малкият град Dahme е увеличил драстично броя на посетителите си след преосмисляне на туристическата стратегия. Паскал Ланги йон описва в статията си "Френските публикации насърчават развитието на достъпния туризъм" доклад на френското правителство, който показва, че хората с увреждания са добър пазар за туристическата индустрия.

Туризм за хора с увреждания е нужен на България като социален феномен, като форма на рехабилитация и интеграция на хора с увреждания в обществото. Това е отличен метод за медико-социална и психологическа рехабилитация на лица с физически увреж

дания и особено за хора в инвалидни колички. Не е тайна, че тези хора в България са извън нормалния човешки живот, и на много места проблема не е решен изобщо.

Развитието на туризма в България се затруднява поради недостъпна среда за инвалиди - може да има технически оборудван достъп до музеи и театри, но не може да слезе от 4-ти етаж, или да използва всички превозни средства на обществения транспорт. У нас все още не се работи достатъчно за усъвършенстване на туристическите бази, транспортни и туроператорски услуги, които да бъдат предназначени за всички хора, съобразно с техните специфики и различия.

Възможности за развитие на туризъм за хора с увреждания

Туристическият сектор в България в сферата на достъпна среда за всички не е развита. Хората със специфични нужди нямат информация за налични достъпни места, няма достатъчно такива туристически обекти, липсва дискусия в публичното пространство. За да бъде решен този проблем, са необходими първоначални проучвания, които ще очертаят липсващите нива и необходимостта от развитие с цел изготвяне на стратегии и планове на действия, залагащи на обучения на персонала и включване на услуги, необходими за спецификите и нуждите на всички. Подобряване качеството на туристическите услуги в България, подсигурирането на лесен достъп до тази информация е път към създаване на пътуване без граници на европейско равнище.

В бъдеще може да се създаде център на туризма за хора с увреждания, в които могат да дойдат туристи – инвалиди от близки и по-далечни страни. Центърът ще се занимава с организиране почивката на българските туристи в страните от Европа, за което центърът планира да се срещне с чуждестранни хотелиери и

да сключва необходимите споразумения за обмен на туристи с увреждания. Успешно може да развива социален туризъм вътре в България. Може да бъде създадена туристическа агенция за хора с увреждания, която да излезе на туристическия пазар. Числеността на хората с увреждания в България ежегодно се увеличава и това прави невъзможно по-нататъшното игнориране на проблемите им.

За организиране на туризъм за хора с увреждания са необходими пари и то не малко за:

1. Осигуряване на специализирани превозни средства с асансьори за инвалидни колички

2. Придружители на хората с увреждания

3. Организация и обслужване на хората с увреждания по време на пътуването и в мястото на пристигане.

4. Медицинско наблюдение на здравето на хората с увреждания

5. Допълнително оборудване на маршрутите и местата за екскурзия.

Както се вижда от изложеното по-горе, реализирането на такъв проект за туризъм на хора с увреждания се нуждае от подкрепата на държавни и частни благотворителни инвестиции.

Липсата на добре развита социална политика и икономическа мотивираност, както и традиционното изключване на хора с увреждания от всички сфери от обществения живот, втвърдява маргинализацията в сферата на туризма и възможността им за пълноценно включване в културния живот и избор за развлечение и почивка.

Съвременните европейски ценности разглеждат различията като основна човешка ценност и работят усилено в тази посока. Толерантността към различieto, приемането на другия и премахването на всякакви форми на дискриминация, вследствие на увреждания, е възможно чрез въвеждането на добри практики, услуги, обучения и инфор-

мираност за достъпен туризъм в България – сфери и инициативи, към които трябва да се насочат усилията.

Заклучение

Сега съществува законово регламентирано задължение за удовлетворяване нуждите на хората с увреждания, като все по-често тази група се отчита като важен пазарен сегмент. Насочвайки мар

кетинговите дейности към хората с увреждания, туроператорите са в състояние да обслужват голям и все по-разрастващ се пазар, като същевременно отговарят на изискванията на закона.

България се нуждае от туризъм за хора с увреждания, като социален феномен, като форма на рехабилитация и интеграция на хората с увреждания в обществото.

Източници:

1. <http://www.invalid.ru>
2. [http://www.inva-portal. Ru](http://www.inva-portal.Ru)
3. <http://www.accesstourismnz.org.nz>